

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Kandidatuppsats

Nyckeln till frihet?

*En idéanalys av socialdemokraternas frihetssyn utifrån teorierna
positiv och negativ frihet*

*Författare: Judith Höglin Forsberg
Handledare: Gunnar Hansson
Examinator: Yonhyok Choe
Termin: HT19
Ämne: Statsvetenskap
Nivå: Grundnivå*

Abstract

What happens to social democracy when the working class declines? The aim of this study is to examine ideological changes in The Swedish Social Democratic Party, in particular the party's ideological changes regarding liberty. The material consists of 300 government bills equally divided over the parliamentary sessions of 1974, 1990/91 and 2005/06, in all of which The Social Democratic Party held office. Using the theoretical framework *Two Concepts of Liberty*, I found that an increasingly amount of bills draws on the idea of negative freedom. However, the result also shows that bills that draws on negative freedom subsequently decreases in favour of bills that draws on positive freedom, suggesting that the ideological changes regarding liberty in The Swedish Social Democracy Party are nonlinear rather than moving straightforward.

Key words: Swedish Social Democratic Party, social democracy, liberty, positive liberty, negative liberty, John Rawls, Robert Nozick, Isaiah Berlin

Tack till min handledare Gunnar Hansson. Tack för din tid, för dina kloka råd och ditt enorma tålamod!

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	<i>Problemdiskussion</i>	2
1.2	<i>Syfte och frågeställningar</i>	5
1.3	<i>Disposition</i>	5
2	Teori och tidigare forskning	6
2.1	<i>Positiv och negativ frihet</i>	6
2.2	<i>Tidigare forskning</i>	11
3	Metod och material	15
3.1	<i>Idéanalys</i>	15
3.2	<i>Material</i>	16
3.3	<i>Avgränsningar</i>	17
3.4	<i>Analysschema</i>	18
3.5	<i>Validitet och reliabilitet</i>	20
4	Resultat	22
4.1	<i>1974 års propositioner</i>	22
4.2	<i>1990/91 års propositioner</i>	25
4.3	<i>2005/06 års propositioner</i>	28
4.4	<i>Sammanställning av 1974, 1990/91 och 2005/06</i>	32
5	Slutsatser	36
5.1	<i>Avslutande diskussion</i>	37
5.2	<i>Slutord</i>	38
	Referenser	40

1 Inledning

Sedan det socialdemokratiska arbetarpartiet bildades år 1889 har mycket förändrats. Partiet liksom ideologin föddes som bekant ur arbetarrörelsen och en tid präglad av industrialisering, klassystem och en stark nationalstat. I nära samarbete med den fackliga rörelsen grundades socialdemokraterna som en reaktion på det klassamhälle som rådde vid tiden. Den initiala utmaningen för partiet var införandet av allmän rösträtt, något som partiet själva menar blev en symbol för socialdemokratiens reformistiska anda.¹

Under första halvan av 1900-talet växte socialdemokratin såväl i Sverige som internationellt. Det anses att ideologin har sin topp kring 1960.² Men med en bättre ekonomi och minskande arbetarklass i många västerländska länder, under seklets andra hälft, närmar sig socialdemokratin ett oundvikligt och tidigare okänt problem.³ Vad är ett arbetarparti i ett samhälle utan en traditionell arbetarklass?

Den goda ekonomin som i västvärlden tilltog efter kriget finansierade i många länder en stark välfärd samt bidrog till bättre levnadsstandard för de flesta socioekonomiska grupper. Ideologins reformistiska natur och kompromissbenägna attityd möjliggjorde även att många socialdemokratiska partier accepterade marknaden som en kraftkälla för ekonomisk tillväxt.⁴ Samtidigt blir, under 1980- och 1990-talet, partiets kris mer påtaglig. Det fortsatt minskande väljarstödet och en krympande arbetarklass blir märkbar med industrins och teknikens snabba utveckling. Även kommunismens

¹ Socialdemokraterna (2019). *Vår historia*.

² Heywood (2012). *Political ideologies*, s.128.

³ Ibid., s.133

⁴ Ibid.

kollaps påverkar socialdemokratin, när sovjetunionen faller finns inte längre en naturlig opposition och motvikt till kapitalismen.⁵ Under slutet av 1970-, 1980- och 1990-talet förlorade stora socialdemokratiska partier makten i England, Tyskland och Frankrike.⁶

I Sverige ser redan 1976 hur det socialdemokratiska arbetarpartiet förlorar sin position efter 40 år vid makten. Även om socialdemokraterna återfår sin regeringsställning 1982 är årtiondena som följer inte att jämföra med åren mellan 1936 och 1976. Exempelvis styr de moderatledda regeringarna Bildt (1991-1994) och Reinfeldt (2010-2014) Sverige i en annan riktning. Vi ser även hur Socialdemokraterna inte har kunnat bilda majoritetsregering sedan 1969.

1.1 Problemdiskussion

Att upprepa att vi i dag lever vi i ett samhälle långt ifrån den socialdemokratin uppstod i, kan upplevas överflödigt och givet. Men för den komparativa genomslagskraftens skull, låt för en sekund den starka nationalstaten Sverige år 1889 stå i kontrast till dagens postindustrialistiska, globala samhälle där organisationer som till exempel Europeiska Unionen (EU) står för ett överstatligt policyskapande. Ekonomiskt innebär detta en global marknad som innefattar alla länder och inte bara några enstaka.⁷ Politiskt ser vi att omvärldens krav leder till att statens och nationens roll är i förändring.⁸

Socialdemokratin som ideologi likväl det socialdemokratiska arbetarpartiet präglas av sin frihetsuppfattning. En uppfattning som grundas i att staten

⁵ Heywood (2012). *Political ideologies*, s.133.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid., s. 21.

⁸ Sørensen (2004). *The Transformation of the State*, s.102, 177ff.

förser medborgaren med frihet. Med statlig inblandning och omfördelning av resurser befrias medborgaren från ekonomiska hinder och kan därmed i förlängningen uppnå en slags individuell frihet.

Som exempel på socialdemokraternas frihetsuppfattning går det i partiprogram från 1975 att läsa: ”*Socialdemokratin vill genom sin omdaning av samhället öka människornas frihet... Men socialdemokratin vill dessutom avlägsna de ekonomiska och sociala hindren för människornas frigörelse.*”⁹ Eller i ett senare partiprogram från 2013: ”*Verklig frihet finns bara där det finns verkliga val. Utan ett starkt samhälle, som aktivt och återkommande erbjuder människor möjligheter att utvecklas och komma vidare, är friheten en chimär. Bara den som har möjligheter kommer att anstränga sig. Frihet förutsätter därför inte bara frånvaro av nöd och förtryck, utan också tillgång till en materiell och social trygghet, och ständigt nya chanser.*”¹⁰

Socialdemokratiens utveckling och ideologiska riktning är i sig ett eget forskningsområde. En av de mest tongivande teoretikerna är Anthony Giddens som med begreppet ”Den tredje vägen” beskriver socialdemokratiens förnyelse under främst 1980- och 1990-talet.¹¹ Diskussionen om socialdemokratiens ideologiska utveckling har även varit ett återkommande ämne i den svenska allmänna debatten. Detta har vi fått erfara inte minst de senaste regeringsbildningarna. Här åsyftas de mediala debatter i samband med decemberöverenskommelsen år 2014 och den socialdemokratiska koalitionen med Centerpartiet, Liberalerna och Miljöpartiet tidigt år 2019.¹²

⁹ Socialdemokraterna (1975). *1975 års partiprogram*, s. 73.

¹⁰ Socialdemokraterna. (2013). *2013 års partiprogram*, s. 7.

¹¹ Giddens (1999). *Tredje Vägen. Om Förnyelsen av Socialdemokratin*.

¹² Se t.ex. SvD (2019). Andersson och Löfven girar mer åt höger än Reinfeldt., GP (2019). Socialdemokraterna har övergivit sin berättelse., AB (2018) Mer liberalism räddar inte ditt parti, Löfven.

Idén om frihet till staten går att härleda till när teoretikern Isaiah Berlin på slutet av 1950-talet särskiljer två olika sätt att resonera kring frihetsbegreppet, nämligen negativ och positiv frihet. Negativ frihet förklaras som frånvaro av hinder för individens handlingar och positiv frihet handlar om individens möjlighet till autonomi och självförverkligande.¹³ Begreppen utvecklas och problematiseras ytterligare av två konkurrerande Harvard professorer. Medan John Rawls resonerar kring frihet som något staten tillhandahåller i form av rättigheter och möjligheter, en form av frihet till staten, hävdar Robert Nozick att människans frihet uppstår vid minimal inblandning av staten, dvs. en frihet från staten.¹⁴ Gemensamt för dem båda är att de diskuterar frihetsbegreppen i relation till statens roll.

Socialdemokratin och dess syn på frihet föddes i en tid och miljö som var mycket gynnsam för dessa idéer. Nu har omständigheterna förändrats och då kan det vara rimligt att även anta att socialdemokratis politik förändrats. Står inte frihet till staten som idé i mångt och mycket i konflikt med de nyliberala värden och den minskade arbetarklassen som i dag präglar både den internationella och nationella politiska verkligheten? Hur kan i sådana fall en ideologi med en så reformistiskt anda inte anpassat sig efter det? Kan det vara så att det är här som friktionen uppstår med de socialdemokratiska värderingarna och den nya verkligheten?

Att behandla den socialdemokratiska politiken genom teorin om positiv och negativ frihet är intressant då det, vart fall till synes, är ett utforskat område. Vidare är frihet ett begrepp som har en central roll i socialdemokratin, det socialdemokratiska arbetarpartiets politik men även politiken i stort.

¹³ Berlin (1969). *Essäer om frihet*, s. 18.

¹⁴ Swift (2014). *Political philosophy*, s. 5, 27, 31.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka ideologiska förändringar i det svenska socialdemokratiska arbetarpartiets politik. Med utgångspunkt i teorierna om positiv och negativ frihet syftar uppsatsen att identifiera förändringar i partiets syn på frihet och statens roll till frihet. Arbetet koncentreras till den senare delen av 1900-talet och början av 2000-talet och undersöker den praktiska politiken, dvs. den av socialdemokraterna faktiskt framförda politiken.

Uppsatsen ämnar besvara följande frågeställningar:

- 1. Hur har Socialdemokratiska Arbetarpartiets politik förändrats i avseende till partiets syn på frihet i termer av positiv och negativ frihet?*
- 2. Vad innebär en förändring i synen på frihet för partiets ideologiska hållning?*

1.3 Disposition

I följande avsnitt presenteras det teoretiska ramverket för uppsatsen och tidigare forskning kring socialdemokratins utveckling under senare delen av 1900-talet. I avsnitt tre redogörs för metod och material. I avsnitt fyra presenteras den empiriska undersökningen och uppsatsens resultat. Avsnitt är indelat i fyra separata delar, en del för varje undersökt arbetsår samt en komparativ sammanställning. Slutligen återfinns slutsatser och en avslutande diskussion i avsnitt fem.

2 Teori och tidigare forskning

Frihet är ett ideologiskt övergripande begrepp, hur frihet uppnås och för vem eller vilka är emellertid något som skiljer ideologierna åt. De stora ideologierna strävar antingen efter att uppnå friheter för individen, kollektivet eller för att behålla den personliga friheten. Frihetsbegreppet har varit föremål för resonemang av några av tidens största filosofer och teoretiker. Framstående tänkare som Thomas Hobbes, Adam Smith, Jean-Jacques Rousseau, Carl Marx och inte minst John Stuart Mill representerar alla direkt eller indirekt någon form av perspektiv på ämnet.

För liberalismen och socialismen ligger den centrala ideologiska skillnaden i hur frihet bör se ut i förhållande till statens ledning. En diskussion som tangerar debatten om frihet och statens roll mellan nyliberalister och socialdemokrater är de två framstående och rivaliserande begreppen positiv och negativ frihet.

Begreppen positiv och negativ frihet kan spåras tillbaka till tyska filosofen Immanuel Kant¹⁵, men den teoretiska grunden i detta arbete kommer utgöras av Isaiah Berlins teorier om positiv och negativ frihet. Vidare kommer teorier av John Rawls och Robert Nozick användas för att ytterligare problematisera den teoretiska uppbyggnaden och förankra respektive begrepp i synen på staten.

2.1 Positiv och negativ frihet

Isaiah Berlins essä *Two Concepts of Liberty* börjar som hans installationsföreläsning som professor i politisk teori vid Oxford Universitet

¹⁵ Carter (2006). "Positive and Negative Liberty", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

år 1958. Essän publiceras 1969 i boken *Four Essays on Liberty* och blir ett av modern tids mest inflytelserika arbeten på området. I sin essä presenterar Berlin två olika distinktioner av hur man kan teoretisera kring begreppet frihet – nämligen i termer av positiv och negativ frihet. Positiv och negativ frihet är inte så mycket två olika typer av frihet än som två olika sätt att tänka och resonera kring frihet.¹⁶

Begreppet positiv frihet fokuserar på individens möjligheter att agera i syftet att kunna fullfölja fundamentala livsmål och i förlängningen nå en form av självförverkligande. Att vara sin egen herre. Positiv frihet brukar översättas som ”frihet att” eller ”frihet till” något. Denna åskådning fordrar säkerhet, förutsättningar och möjligheter.¹⁷ Detta skulle i praktiken till exempel kunna vara möjlighet till utbildning och sjukvård.

Begreppet negativ frihet betyder för många en mer klassisk form av frihet. Uttrycket fokuserar på individens frihet från hinder, auktoritet, påverkan och tvång – såväl en grupp som en enskild individ. Negativ frihet brukar avläsas som ”frihet från” något.¹⁸ Med detta avses exempelvis fysiskt tvång, fråntagandet av ägodelar eller att en högre auktoritet inte bestämmer över individen och dess egendomar. En mer konkret åtskiljning av begreppen skulle kunna vara *möjligheten* kontra *rätten* att flyga flygplan.

John Rawls och Robert Nozick var i mångt och mycket varandras rivaler. De undervisade jämsides på den filosofiska institutionen på Harvard Universitet under 1970-talet. Rawls är bland annat känd för sin bok *En Teori om Rättvisa* och Nozick för bland annat boken *Anarki, Stat och Utopi*. Anarki, Stat och Utopi är ett svar till Rawls tidigare arbeten och faktum är att mycket av deras

¹⁶ Swift (2014). *Political philosophy*, s. 57f.

¹⁷ Berlin (1969). “Two Concepts of Liberty” i *Four Essays On Liberty*, s. 126f.

¹⁸ Ibid., s. 121ff.

viktigaste bidrag till diskussionen om frihet har uppkommit just som svar till varandras arbete.¹⁹

Rawls anser att individens frihet uppstår i ett slags tänkt samhällskontrakt mellan stat och medborgare.²⁰ Avsikten här är att staten är den aktör som ska tillhandahålla rättigheter och möjligheter för individen att förverkliga sina mål. Individen ska aldrig behöva prioritera mellan frihet och överlevnad.²¹ Ett vanligt frihetsmedel är resursfördelning. Fördelning av pengar innebär fördelning av friheter. Denna typ av frihet är beroende av kollektiva insatser och en organiserad samhällsstruktur,²² alltså en struktur tillhandahållen av staten. Detta sammanfattas som en typ av frihet *till* staten.

Libertarianen Nozick anser däremot att människan endast kan bli fri genom marknaden.²³ Äganderätten, d.v.s. rätten till egendom, är central. Staten behövs men ska ha ett minimalt inflytande på individens friheter och inte lägga sig i distribution av resurser.²⁴ Nozick beskriver vad som kan ses som en klassisk nattväktarstat. Detta sammanfattas som en typ av frihet *från* staten.

Redan under slutet av 1800-talet tar den svenska arbetarrörelsen och ett mycket ungt Socialdemokratiskt arbetarparti ställning för vad man skulle kunna härleda till det som benämns som positiv frihet. I tidningen *Social demokraten* med Hjalmar Branting som redaktör, står det i en artikel att

¹⁹ Swift (2014). *Political philosophy*, s. 31.

²⁰ Andersson (2009). *När framtiden redan hänt. Socialdemokratin och folkhemsnostalgin*, s. 111.

²¹ Swift (2014). *Political philosophy*, s. 27, 31.

²² Hansson (1989). *Om frihet, jämlikhet och broderskap! Tre nyckelord till den politiska filosofin*. s. 100f.

²³ Andersson (2009). *När framtiden redan hänt. Socialdemokratin och folkhemsnostalgin*, s. 111.

²⁴ Nozick (1974). *Anarki, Stat och Utopi*.

arbetarrörelsen kämpar för ”den verkliga friheten” och att man motsätter sig ”friheten för massan att svälta ihjäl i det ordnade liberala samhället”.²⁵

Vidare skildrar man en frihetsbeskrivning som snarare fokuserar på individens rätt till självförverkligande. Resonemanget förs i en tid och kontext då den svenska arbetarrörelsen och socialdemokraterna genomgår en idémessig brytning från liberalismen. Och ett sätt att ta avstånd från liberalismen var just att omvärdera de slagord och värden av *frihet*, *jämlikhet* och *broderskap* från franska revolutionen som betytt så mycket för inte bara liberalismen men också arbetarrörelsen.²⁶ På så vis ser man hur frihetsbegreppet delas upp i två olika distinktioner och tillerkänns olika ideologiska tillhörigheter.

Den positiva friheten, eller friheten till staten om så vill, företräds främst av socialdemokratin. Den negativa friheten, eller friheten från staten om man så vill, företräds främst av (ny)liberalister.²⁷ Begreppet frihet associeras allra vanligast med den liberala politiken medan diskussionen om frihet i ett socialdemokratiskt sammanhang åtföljs ofta av begrepp som rättvisa och jämlikhet.²⁸ Men enligt teoretikern Keith Dixon har frihetsbegreppet en egen rättmätig plats till vänster på det politiska spektrumet.²⁹ Dixons ganska hårdtagna frihetsbeskrivning handlar om frihet som avsaknad av begränsningar. Frihetsbegränsningar skulle kunna vara alla typer av ojämlikheter som minskar människans valmöjligheter, allt från att nekas utbildning till ojämlikheter grundade i ursprung, kön och sexuell läggning.³⁰

²⁵ Hansson (1989). *Om frihet, jämlikhet, broderskap*. s. 52.

²⁶ För vidare resonemang, se Hansson (1989). *Om frihet, jämlikhet, broderskap*. s. 44ff.

²⁷ SvD (2004). *Vart tog ansvaret vägen?*

²⁸ Dixon (1986). *Freedom and Equality. The moral basis of democratic socialism*. s. 14ff.

²⁹ Ibid. s. 97ff.

³⁰ Dixon (1986). *Freedom and Equality. The moral basis of democratic socialism*. s. 9ff.

Positiv och negativ frihet är intressant som teoretisk grund för denna uppsats då de används och har argumenterats för som politiska ideologiska motpoler, därtill likvärdiga motpoler som är komparativt rimliga. Samtidigt undrar teoretiker som Sven-Ove Hanson om inte båda typer av politisk frihet behövs – att en individ både kan ha positiva och negativa friheter och att dessa kan samexistera i någon form av balans. Med andra ord ställer sig Hansson frågan om de två olika frihetsbegreppen kan existera i samma politiska kropp.³¹ I sammanhanget, att den svenska socialdemokratin har en relation till både positiv och negativ frihet. Detta är intressant för uppsatsen då undersökningen ämnar ta fasta på om det skett ideologiska förändringar³² inom socialdemokratin och om de i sådana fall kan knytas till de två olika frihetsbegreppen.

I oktober 1997 skrev Tony Blair ett brev till Isaiah Berlin med anledning av en intervju han sett med teoretikern. Olyckligtvis hann Berlin aldrig svara då han avled endast några veckor senare.³³ I brevet invänder Blair mot ett påstående där Berlin hävdade att ”vänstern är död”. Blair menade att bara för att socialismen inte ser ut som den en gång gjort betyder inte det att vänsterpolitiken är borta, utan att den endast tagit annan form. Den negativa frihetens begränsningar gör strävan efter positiv frihet ständigt angelägen, ansåg Blair i sitt brev.³⁴ Trots att det bara finns ett brev och inget svar är händelsen av intresse³⁵ då det visar en önskan från en av arbetarpartiernas stora reformatörer att diskutera socialdemokratins framtid utifrån begreppen positiv och negativ frihet.

³¹ Hansson (1989). *Om frihet, jämlikhet, broderskap*. s.77ff.

³² Förändringar i termer av gradskillnader och inte nödvändigtvis totalitet.

³³ SvD (2004). *Vart tog ansvaret vägen?*

³⁴ Blair (1997). *A Letter from Tony Blair*.

³⁵ Brevet har även väckt allmänt politiskt intresse och varit föremål för diskussion, inte minst i brittisk media. Se t.ex. Ignatieff (1998) och Harkin (2005).

2.2 Tidigare forskning

Vad som händer inom socialdemokratin under 1980- och 1990-talet är något som intresserat många och varit föremål för undersökning både nationellt och internationellt. En av de mest framstående politiska teoretikerna på området är sociologen Anthony Giddens. Giddens använder begreppet ”den tredje vägen” för att beskriva att den politiska förändringen skett inom världens socialdemokratiska partier under tidsperioden i fråga. Han anser att det finns ett nytt socialdemokratiskt sätt att tänka som bygger på klassisk reformistisk socialism likväl som nyliberalism.³⁶ Den tredje vägen är mer praktiskt inriktad än klassisk socialdemokrati och tror på globaliseringen istället för nationalstaten. I stället för ett industrisamhälle lever vi i ett informationsamhälle, vi har inte bara rättigheter utan även skyldigheter. Statens roll är att se till att man är slagkraftig på den globala marknaden, detta genom ett välutbildat och välmående samhälle. Den tredje vägen ger individen en mer central roll än innan men hyllar fortfarande principerna om jämlikhet, välfärd och lägger stor tyngd vid socialrättvisa.³⁷ För många är till exempel den ”New Labour”-politik Tony Blair bedrivit i Storbritannien under 1990-talet starkt förknippad med Giddens ”tredje vägen”.³⁸

1991 publicerades antologin *Labor Parties in Postindustrial Societies*. I boken behandlar sociologer och statsvetare vad som händer med arbetarpartier i länder som bl.a. Storbritannien, Frankrike, USA och de nordiska länderna under den postindustriella eran.³⁹ Den kanadensiska statsvetaren och bokens redaktör Frances Fox Piven erbjuder en komparativ överblick länderna och partierna emellan. Även om hon pekar på en generell nedgång för arbetarpartier internationellt så har varje land sin egen politiska

³⁶ Giddens (1999). *Tredje Vägen. Om Förnyelsen av Socialdemokratin*, s. 17ff.

³⁷ Heywood (2012). *Political Ideologies. An Introduction*, s.133ff.

³⁸ Giddens (1999). *Tredje Vägen. Om Förnyelsen av Socialdemokratin*, s. 7f.

³⁹ Fox Piven (1991). *Labor Parties in Postindustrial Societies*.

historia och därmed varje parti sin egen väg framåt. Fox Piven konstaterar dock att arbetarpartiers framtidsutsikter tycks ligga i hur långt ett parti i fråga kan sträcka sig ideologiskt, om man rent strategiskasteget kan acceptera den globala marknad och de nyliberala strukturer som följer eller ej. Vidare menar hon att klyftor och sociala svårigheter som följer den nya verkligheten är klassiska problem för arbetarrörelsen men detta till trots så kommer vi aldrig få se arbetarpolitiken som den en gång var.⁴⁰

Ingvar Carlsson, tidigare statsminister och en av våra absolut mest kända socialdemokrater skrev tillsammans med den socialdemokratiska författaren och ideologen Anne-Marie Lindgren boken *Vad är socialdemokrati?* Boken blir i sammanhanget att betrakta som en redogörelse inifrån partiet. I upplagan från 1996 skriver Carlsson och Lindgren om ”*Den nya tiden*”. Författarna identifierar mitten av 1970-talet som början för den kommande förändringen i svensk socialdemokrati. Den minskande tillväxten i Sverige och förändringar som till exempel nya internationella handelsmönster, nya industriländer och en produktionsverksamhet mindre beroende av den mänskliga arbetskraften, kräver nya politiska strategier.⁴¹

Carlsson och Lindgren understryker vikten av socialdemokratin och dess klassiska värdegrund i denna nya tid. Men att på grund av den minskade produktionsverksamheten skapa nya lågavlönade jobb och en ny arbetarklass anser författarna inte är framtiden för socialdemokratin. Vägen till framgång baseras på utbildning, kompetens och kunskap för att hänga med i den nya verkligheten. Utbildning anses leda till en välmående arbetsmarknad och likt Giddens betraktas utbildning som det som gör en stat konkurrenskraftig.⁴² Alltså framhävs klassiska socialdemokratiska värden men även en

⁴⁰ Fox Piven (1991). *Labor Parties in Postindustrial Societies*. s. 17f.

⁴¹ Carlsson & Lindgren (1996). *Vad är socialdemokrati?* s. 97ff.

⁴² Ibid., s. 105ff.

medvetenhet om samhällets nya förutsättningar, att socialdemokratin behöver följa med i den nya utvecklingen och sträva framåt.

Ekonomhistoriken Jenny Andersson skriver i boken *När framtiden redan hänt: socialdemokratin och folkhemsnostalgin* om den svenska socialdemokratis framtidsvisioner. Hon ställer sig frågan vad partiets framtidsvision faktiskt är? Som många andra anser hon att Tony Blair hade en avgörande roll i förnyandet av socialdemokratin i Europa. Han var den ”tredje vägens” ansikte utåt och hon beskriver honom som ”socialdemokratins nya frälsare”. Andersson menar att under samma period i Sverige hade svenska socialdemokraterna på 1990-talet, under ledning av Göran Persson, snarare tagit ett nostalgiskt steg tillbaka mot sitt klassiska idéarv. Folkhemmet hade blivit trendigt igen.⁴³ Andersson resonerar vidare kring ”tredje vägens” idéer om kunskapssamhället som tar form under 1990-talet. Hon riktar kritik mot konceptet och som hon anser i förlängningen innebär skyldighet att lära sig. Att man som individ endast genom ett livslångt lärande har möjligheter till kontinuerligt arbete står i konflikt med den klassiska socialdemokratiska uppfattningen.⁴⁴

I detta avsnitt får Giddens teori om ”tredje vägen” stort utrymme då hans forskning också är så pass framträdande i den internationella diskussionen om socialdemokratis utveckling. Fox Piven poängterar ideologins betydelse för socialdemokratis vara eller inte vara, vilket är av intresse för undersökningens frågeställning om ”Vad innebär en förändring i synen på frihet för partiets ideologiska hållning?”. Som tidigare nämnts så får Carlssons och Lindgrens *Vad är socialdemokrati?* fungera som en redogörelse av partiets inre liv och därmed ett vittnesmål kring de

⁴³ Andersson (2009). *När framtiden redan hänt. Socialdemokratin och folkhemsnostalgin*.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 130ff.

utmaningar och förändringar partiet ställs inför. Här bör man dock ha i åtanke att det är skrivet från just inom partiet och därför inte går att se som helt opartiska. Andersson fortsätter diskussionen om den svenska socialdemokratin och problematiserar Giddens teorier ur ett svensk perspektiv. Att den svenska socialdemokratin skulle kunnat ta en egen riktning separat från ”den tredje vägen” stöds på sätt och vis av Fox Piven, som menar att varje land har en egen politisk historia liksom respektive parti sin egen väg framåt. Att detta endast är ett urval av ett stort forskningsområde går inte att komma ifrån, men urvalet är gjort med avsikt att ge en övergripande men nyanserad bild av diskussionen på området.

Att det skett en förändring i socialdemokratisk politik tycks många av dessa teoretiker vara överens om. Men *hur* denna förändring faktiskt tagit sig uttryck verkar inte vara en fråga av samma konsensus. Socialdemokratin under 1980- och 1990-talet diskuteras i termer av både ”utveckling”, ”förändring” såväl som vad man har för ”framtidsutsikter”. Utifrån tidigare forskning, som ovan diskuterats, framträder en inte helt entydig bild av ett parti i förändring. Med utgångspunkt i att tidigare forskning visar att förändringen av det socialdemokratiska partiet skett på olika sätt och utvecklats i olika riktningar, fordras ytterligare forskning och alternativa studier för att närmare ge svar på hur och i vilken riktning – inte minst i termer av ideologi och praktisk politik – som partiet har förändrats.

3 Metod och material

I detta kapitel presenteras idéanalysen som den metod som ligger till grund för undersökningen och socialdemokratiska propositioner som det empiriska materialet. Vidare ämnar avsnittet redogöra för hur teorin om positiv och negativ frihet används som ett analytiskt redskap för insamlandet av data. Slutligen behandlas metodologiska frågor om urval, validitet och reliabilitet.

3.1 Idéanalys

Där statens roll, innebörden av frihet och synen på rättvisa diskuteras ser man politiska idéer och ideologier ta form och göra avtryck. Från den politiska sfären så som riksdagsdebatter och partiprogram till den akademiska debatten och olika slags skildringar i populärkulturen. Där ett politiskt budskap framförs kan man, och kanske till och med bör man, studera, analysera och granska det idésystem som ligger till grund för dessa framföranden.⁴⁵

Med uppsatsens syfte i åtanke, att undersöka socialdemokraternas ideologiska utveckling, och materialet i form av propositioner samt det teoretiska ramverket om idéer om frihet, lämpar sig särskilt den beskrivande idéanalysen som metod. Den beskrivande idéanalysen är en metod som användas för att analysera förekomsten av idémönster hos en aktör över tid. I detta fall är idémönstret positiv och negativ frihet och aktören det socialdemokratiska partiet.⁴⁶

Metoden lämpar sig dock inte endast genom arbetets ideologiska och idémässiga inriktning, utan också för idéanalysens beskrivande kvaliteter. Att med en beskrivande idéanalys behandla en text eller en analysenhet lämnar

⁴⁵ Beckman (2005). *Grundbok i Idéanalys*. s. 9.

⁴⁶ Bergström & Boréus (2016). *Textens mening och makt*. s. 146.

oss med en grundläggande beskrivning av enheten, om analysen dessutom utförs på flera analysenheter kan dessa ställas mot varandra och erbjuda ett komparativt perspektiv.⁴⁷ I detta sammanhang innebär det att propositioner utspridda över tid ställs mot varandra för att därigenom dra slutsatser beträffande ”utveckling” och ”förändring”. Idéanalysen har i första hand en kvalitativ karaktär, men genom de undersökta analysenheternas stora antal har arbetet också kvantitativ relevans.

Den beskrivande idéanalysen är i grunden en textanalys där idéer som uttryckts i en text studeras.⁴⁸ För att få ett vetenskapligt värde i undersökningen krävs ett systematiskt och konsekvent tillvägagångssätt. Materialet behöver således ställas mot olika mätpunkter. Genom att till exempel renodla olika egenskaper hos en idé skapas olika idealtyper som i sin tur appliceras på materialet. Detta går att beskriva som jämförelsepunkter eller ett typ av raster.⁴⁹ Detta mätinstrument tar i denna uppsats formen av ett analyschema som presenteras i avsnitt 3.4. Analyschemat baseras på teorierna om positiv och negativ frihet.

3.2 Material

Materialet för undersökningen består av propositioner framförda av socialdemokraterna. Valet av propositioner som underlag för undersökningen grundas i avsikten att analysera den formellt framförda politiken. När politiken läggs fram genom en regeringsproposition antas detta vara politik som sannolikt röstas igenom i riksdagen och sedermera genomförs.⁵⁰

⁴⁷ Bergström & Boréus (2016). *Textens mening och makt*. s. 48ff.

⁴⁸ Ibid., s. 39.

⁴⁹ Esaiasson m.fl. (2012). *Metodpraktikan*. s. 210ff.

⁵⁰ I de allra flesta fall lyckas svenska regeringar, även efter riksdagens behandling, få stöd för de politiska förslag som läggs fram. Faktum är att det till och med är mycket ovanligt att huvudpropositionen (utskottets yttrande) röstas ned. Under t.ex. perioden 2002/03–2014/15 skedde det endast i 1,2 procent av alla voteringar. Se Lindvall m.fl. (2017). *Samverkan och strid i den parlamentariska demokratin*. s. 118.

Då arbetet ämnar undersöka en ”utveckling” eller ett ”händelseförlopp” har analysenheterna spridits ut över tid. Arbetet ämnar behandla de första 100 propositioner från åren (riksmöten) 1974, 1990/1991 och 2005/2006, dock exkluderas skrivelser och budgetpropositioner. Att rakt av behandla de 100 första propositionerna görs i syfte för att få ett slumpmässigt urval. Valet att analysera 1974 års propositioner baseras på att mitten av 1970-talet identifierats som en tid där omständigheterna för socialdemokratisk politik förändrades (se avsnitt 1.4). Regeringen vid tillfället var en minoritetsregering och styrdes av Olof Palme. 1990-talet var det årtionde som Antony Giddens pekar ut som tongivande gällande ”Den tredje vägen” och därför anses det intressant att göra nedslag 1990/1991 för att analysera propositionerna från regeringen Carlsson. Att den socialdemokratiska politiken under Göran Persson är särskilt intressant för svensk socialdemokratisk politik konstateras av Jenny Andersson och ligger därför till grund för urvalet att även undersöka propositionerna framförda av regeringen Persson åren 2005/2006.

Sammanlagt analyseras 300 propositioner. En stor mängd analysenheter är eftersträvansvärt för att undersöka en förändring över tid. Propositionerna blir mätenheter, men även de sammanställda åren blir i sig mätenheter som ställs mot varandra.

3.3 Avgränsningar

Ännu ett nedslag senare än 2005/2006 hade självfallet varit intressant, men då regeringarna Löfven alla är koalitionsregeringar bedöms att urskilja vad som är socialdemokratisk politik kontra exempelvis miljöpartiets politik förefalla ogenomförbart för just den här undersökningen. Att undersöka tidigare socialdemokratiska propositioner hade även det varit intressant, men det skulle sannolikt vara mer passande som en egen eller kompletterande

undersökning då förutsättningarna för socialdemokratin, som tidigare diskuterats, såg annorlunda ut innan 1970-talet.

I undersökningen analyseras inte budgetpropositioner, detta då budgetförslagen bedöms som så omfattande att de utgör ett helt eget arbete. De är så betydande att de inte blir proportionerliga och jämförbara med andra propositioner. Propositioner som till exempel föreslår anslag för olika ändamål för kommande budgetår blir dock mätbara i relation till vad ändamålets tidigare finansiering varit, en jämförelse som ligger utanför ramen för denna undersökning. Om propositionen däremot har avslöjat ett tydligt syfte med sin finansiering går självklart detta syfte att översättas genom analys-schemat. Det är också möjligt att en undersökning av budgetförslagen kräver en helt annan teori och metod än det som ligger till grund för denna undersökning.

3.4 Analysschema

Analysschemat för uppsatsen baseras på teorierna om positiv och negativ frihet och ställs sedan mot de klassiska politiska frågorna om synen på staten, synen på marknaden och synen på individen. När man ställer dessa mot varandra får man tolkningar som används och urskiljs i materialet.

Figur 1. Analysschema

Synsätt Idé	Synen på staten	Synen på marknaden	Synen på individen
Positiv frihet	Omfattande stat	Reglerad marknad	Pessimistisk
Negativ frihet	Begränsad stat	Fri marknad	Optimistisk

Synen på staten tolkad genom positiv frihet är den av omfattande stat. Genom frihet till staten kan staten förse medborgaren med de möjligheter till självförverkligande som är positiv frihet. Staten bidrar med säkerhet och förutsättningar, det Rawls menar är ett tänkt kontrakt mellan stat och medborgare. Synen på marknaden genom positiv frihet är av reglerad marknad. Omfördelning av resurser är ett av de viktigaste verktygen för att förse medborgaren med möjligheter och säkerhet. Synen på individen tolkad genom positiv frihet är en pessimistisk individsyn. Med detta menas inställningen till individens förmåga att klara sig själv och vad individernas samlade val och agerande i total handlingsfrihet leder till. Tron att staten behövs och att individens frihet kräver staten och i viss mån kollektivet tolkas som en pessimistisk syn på individen. Således tolkas till exempel propositioner som förordar statligt ägande eller ökade skatter/bidrag som positiv frihet.

Synen på staten genom negativ frihet är den av begränsad stat. Med en begränsad stat reduceras även möjligheterna till maktutövande och tvång gentemot individen. När individen ses som den primära aktören tolkas synen på individen som optimistisk. Individen behöver inget kontrakt med en stat som överser individens intressen, och enligt Nozick ska den heller inte ha det. Äganderätten är central och därför avläses en reglerad marknad genom negativ frihet som ett redskap att utöva tvång över individen och en fri marknad som av negativ frihet. Alltså tolkas propositioner som exempelvis förespråkar minskad statlig inblandning som negativ frihet. Detta skulle förslagsvis kunna handla om valfrihet, privatisering och upphandlingsmöjligheter inom välfärden.

Propositioner som rör internationella frågor behandlas inte genom en egen del i analys-schemat, men berör förslaget till exempel ökad frihandel så likställs detta som synsättet fri marknad och värdet negativ frihet. Om ett

förslag till exempel behandlar bistånd, resursfördelning eller en reglerad internationell marknad så bedöms det som positiv frihet. Visserligen är EU förslag som regeringen behandlar inte socialdemokraternas egna framförda politik och för att dessa förslag ska tas med i undersökningen ställs som krav att regeringen ställer sig bakom förslagen, att de är tillämpbara för undersökningen och att de har tydlig koppling till arbetets teoretiska grund.

Propositionerna behandlas systematiskt, konsekvent och i en kronologisk ordning. Det är inte argumentationen i propositionerna som analyseras utan själva förslagen i sig. Framgår dock att det finns ett tydligt syfte med ett förslag är det självklart med i analysen. Propositionen bedöms därefter om den speglar positiv respektive negativ frihet eller om den inte anses tolkningsbar för undersökningens ändamål. Dessa är dock en del av sammanställningen eftersom att de bidrar till bilden av den totala mängden propositioner som kan knytas till idéerna om frihetsbegreppet.

3.5 Validitet och reliabilitet

Validitet och reliabilitet behandlar olika typer av mätfel som kan uppstå under arbetets gång. Validitetsproblemet är för den empiriska samhällsvetenskapen ett återkommande problem då forskningen ämnar verka på både på den teoretiska och operationella nivån. Problemet kan sammanfattas med frågan: Mäter det vi påstår att vi mäter? Validitetsfel syftar på konsekventa och systematiska fel i värderingen och uppskattningen av de utmärkande egenskaper som ska beskrivas. Att ha ett väldefinierat mått för undersökningen och använda det konsekvent är därför avgörande för arbetets validitet.⁵¹

⁵¹ Esaiasson m.fl. (2012). *Metodpraktikan*. s. 57f.

Reliabilitetsproblem handlar om slumpmässiga och oförutsägbara fel. Slump och slarvfel som inte ovanligt kan uppstå på grund av trötthet, stress eller missförstånd under tolkandet av materialet.⁵² Både validitet och reliabilitet kan förstärkas med reflektion av författaren men framförallt behövs en medvetenhet kring hur problem, material och metod kan påverka resultatet. Det krävs systematiska välutformade mätinstrument, parametrar, test och metoder för att underbygga undersökningens vetenskapliga värde.⁵³ Ytterligare ett sätt att stärka arbetets validitet skulle kunna vara att låta en oberoende andra part utföra en tolkning av samma enheter med de mätinstrument och definitioner författaren tillhandahållit. Ett test som avser att avgöra om definitionen är tillräckligt exakt för att få samma tolkning och därmed utslag i undersökningen.

Viktigt i denna undersökning är att alla propositioner kan och bör värderas lika, därför har typexempel i urvalet gjorts att inte ta med budgetpropositioner. Urvalet att inte utföra undersökningen på propositioner från regeringarna Löfven är också gjort av hänsyn till arbetes mätbarhet. Vidare ligger utmaningen i arbetet att värdera och kategorisera propositionerna, både ur ett validitetsperspektiv men också för reliabiliteten då det är så pass många propositioner som har behandlas. Omfattande material kan leda till stora reliabilitetsproblem, något som förebyggs genom granskning utförd av en tredje part.

⁵² Esaiasson m.fl. (2012). *Metodpraktikan*. s. 63.

⁵³ Ejvegård (2012). *Vetenskaplig Metod*. s.77ff.

4 Resultat

Här presenteras resultatet för undersökningen i tre separata avsnitt där varje arbetsår får en egen redogörelse. Dels redovisas resultatet rent numerärt (då antalet enheter som analyserats är 100 stycken innebär detta att siffrorna indirekt också representerar en procentandel) och dels genom direkta exempel på propositioner och hur de värderats. Slutligen ägnas ett avsnitt åt att sammanställa och komparativt analysera de tre arbetsåren.

4.1 1974 års propositioner

Av de 100 propositioner som analyserats har 41 bedömts som positiv frihet och 15 som negativ frihet. Dessutom har tre propositioner värderats som både positiv frihet och negativ frihet. Av de analyserade 100 propositionerna har 41 stycken inte varit tolkningsbara för undersökningen.

Regeringens propositioner 1974

Positiv frihet	41
Negativ frihet	15
Positiv och negativ frihet	3
Ej tolkningsbar	41
<i>Summa</i>	<i>100</i>

Tabell 1. Regeringens propositioner 1974

41 propositioner av positiv frihet innebär drygt var fjärde proposition. Många av dessa propositioner behandlar frågor som utökad sjukpenning⁵⁴ statligt ägande⁵⁵ och ekonomiskt stöd för till exempel skogsnäringen⁵⁶.

En proposition som inte utgör en stor politisk reform men som i sin enkelhet representerar positiv frihet på ett tydligt sätt är proposition 1974:81. I propositionen föreslås att *”jakträttsinnehavare fråntas den befogenhet som han nu har enligt lagen (1938:274) om rätt till jakt att döda annans hund som löper lös och jagar eller ofredar villebråd. Det skall i stället ankomma på polismyndigheten att avgöra om hunden skall avlivas.”*⁵⁷ Med andra ord vill man förflytta individens rätt att handla till en statlig myndighet och har bedömts som positiv frihet genom synsättet omfattande stat. Förslaget kan även tolkas som ett ingrepp i den negativa friheten.

Ett exempel på ett förslag som rör internationella frågor som bedömts som positiv frihet genom synsättet reglerad marknad är proposition 1974:57. Här föreslås bildandet ett organ finansierat med biståndspengar för främjandet av handel med u-länder. Självklart kan inte resursfördelning se likadan ut internationellt då inte samma verktyg finns tillgängliga för staten på den internationella marknaden, men syftet är tydligt i det här fallet, marknaden ska styras i en viss riktning.

15 av de 100 propositionerna har bedömts som av negativ frihet. Dessa propositioner behandlar till stor del frågor som skattelättnader⁵⁸, förslag som

⁵⁴ Prop. 1974:12

⁵⁵ Prop. 1974:110

⁵⁶ Prop. 1974:61

⁵⁷ Prop. 1974:81

⁵⁸ Prop. 1974:11

underlättar för företag att bedriva sin verksamhet⁵⁹ samt skyddande av äganderätten⁶⁰.

Bland annat återfinns propositionen 1974:97. I förslaget står följande: ”Den nya lagen omfattar såväl judiciella som administrativa frihetsinskränkningar, dvs. både frihetsinskränkningar som har beslutats av allmän domstol och sådana som har beslutats av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet. (...) Ersättning kan enligt förslaget utgå för utgifter, förlorad arbetsförtjänst, intrång i näringsverksamhet och lidande.”⁶¹ Denna lag är tänkt att vara mer omfattande än en tidigare lag från år 1945. I proposition medges inskränkning på den negativa friheten, alltså det fysiska tvånget som det felbedömda fängslandet utgör. Staten backar i och med erkännandet och bedöms således som begränsad stat och negativ frihet.

Regeringens propositioner 1974

Positiv frihet	41	Negativ frihet	15
<i>varav</i>		<i>varav</i>	
Omfattande stat	17	Begränsad stat	4
Reglerad marknad	12	Fri marknad	8
Pessimistisk syn på individen	4	Optimistisk syn på individen	0
Två eller fler värden	8	Två eller fler värden	3

Tabell 2. Regeringens propositioner 1974 tolkat utifrån analyschemats synsätt

Vidare har tre propositioner som innehåller värden av både positiv och negativ frihet identifierats. I dessa fall har förslagen varit mer komplexa att

⁵⁹ Prop. 1974:21

⁶⁰ Prop. 1974:83

⁶¹ Prop. 1974:97

bedöma än andra och klassificeras således som både positiv och negativ frihet. I dessa fall innehåller propositionerna flera delförslag som har olika värden och synsätt. Till exempel proposition 1974:98 *med förslag till förordning om ändring i förordningen (1947:577) om statlig förmögenhetsskatt, m.m.* Ett lagförslag som dels hjälper företag genom att skydda deras tillgångar vid konkurs, dels justeringar i gåvobeskattningen för att hindra skatteflykt och dels slopade skatte- och tullförmåner för kungahuset. Dessa olika riktningar bedöms som fri marknad (första delssatsen), reglerad marknad (andra), omfattande stat (tredje). Alltså synsätt av både negativ och positiv frihet.

En sammanställning av de synsätt som antingen utgör positiv eller negativ frihet har också gjorts. För positiv frihet har nästan hälften av alla propositioner (17 av 41) bedömts som förslag som vilar på idéer om en omfattande stat. En stor del av propositionerna som värderats som positiv frihet (12 av 41) har också bedömts som förslag som grundar sig på idéer om en reglerad marknad. För negativ frihet har drygt hälften av alla propositioner (8 av 15) bedömts som förslag som grundar sig på idéer om fri marknad. En stor del av propositionerna som värderats som negativ frihet (4 av 15) har också bedömts som förslag som bygger på idéer om en begränsad stat.

4.2 1990/91 års propositioner

Av de 100 propositioner som analyserats för arbetsåret 1990/91 har 33 bedömts som positiv frihet och 25 som negativ frihet. Två stycken har innehållit inslag av både positiv frihet och negativ frihet. 40 propositioner har ej varit tolkningsbara för undersökningen (se tabell 3 på nästa sida).

Regeringens propositioner 1990/91

Positiv frihet	33
Negativ frihet	25
Positiv och negativ frihet	2
Ej tolkningsbara	40
<i>Summa</i>	<i>100</i>

Tabell 3. Regeringens propositioner 1990/91

Av de 33 propositioner som värderats som positiv frihet är skattefrågor återkommande.⁶² Man ser också propositioner där myndigheter får ökade ansvarsområden⁶³ och förslag som ger ekonomiskt stöd till särskilda områden av marknaden, till exempel jordbrukssektorn i norra Sverige⁶⁴ och svenska filmindustrin.⁶⁵ Dessa förslag har bedömts som reglerad marknad och omfattande stat.

En proposition som emellertid värderats som positiv frihet och med idéer som grundar sig på en pessimistisk syn på individen är 1990/91:71.

Propositionen sammanfattas som följande: *"I propositionen föreslås en ny lag med föreskrifter om att PET-flaskor som innehåller konsumtionsfärdig dryck skall få försäljas bara om flaskorna ingår i ett retursystem."*⁶⁶ Syftet med det svenska retursystemet och en lag som skulle binda PET-flaskor till systemet vittnar om hur handlingsfrihet, i detta sammanhang, får negativa

⁶² Prop. 1990/91:56 och Prop. 1990/91:54

⁶³ Prop. 1990/91:27

⁶⁴ Prop. 1990/91:99

⁶⁵ Prop. 1990/91:81

⁶⁶ Prop. 1990/91:71

konsekvenser för en större allmännytta, i det här fallet miljön. Förtagen tvingas ingå i ett retursystem som i sin tur är en drivande kraft för individen att ”göra rätt”. Idén att detta behövs bygger på en pessimistisk syn på individen.

De 25 propositioner som bedömts som negativ frihet har bland annat utgjorts av förslag om skattelättnader⁶⁷, minskat statligt ägande⁶⁸ och en handfull förslag där den statliga inbladningen begränsas.⁶⁹ En proposition som bedömt som negativ frihet och fri marknad handlar t.ex. om tillfällig försäljning: *”I propositionen föreslås att de näringsidkare som bedriver tillfällig försäljning skall bli skyldiga att lämna konsumenten upplysning om sitt namn, sin postadress och sitt telefonnummer. Denna informationsskyldighet skall i princip omfatta alla former av tillfällig handel. Vidare föreslås att tillfällighetshandeln i princip skall bli fri.”*⁷⁰ I de fall där tillstånd fortfarande krävs ska kommunerna utgöra tillståndsmyndighet. Detta lagförslag innebär en stor lättnad i regleringen av den tillfälliga försäljningen. Man skulle även kunna argumentera att det förflyttade ansvaret till kommunerna innebär en mer begränsad stat. Men efter som propositionen är så tydligt inriktad på marknaden bedöms synsättet ”fri marknad” som dominerande egenskap.

40 av de 100 analyserade propositionerna har ej ansetts tolkningsbara via varken positiv eller negativ frihet. De allra flesta utgörs av lagtekniskt⁷¹ eller förvaltningstekniskt⁷² innehåll. Alltså innehåll som tillexempel flyttar ansvar mellan myndigheter eller byter ut begrepp i tidigare lagtext. I vissa fall har de

⁶⁷ Prop. 1990/91:37

⁶⁸ Prop. 1990/91:83

⁶⁹ Prop. 1990/91:2, Prop. 1990/91:44, Prop. 1990/91:82, Prop. 1990/91:115

⁷⁰ Prop. 1990/91:17

⁷¹ Prop. 1990/91:26 och Prop. 1990/91:32

⁷² Prop. 1990/91:106

förvaltningstekniska propositionerna handlat om just faktisk teknik och digitalisering.⁷³

Regeringens propositioner 1990/91

Positiv frihet	33	Negativ frihet	25
<i>varav</i>		<i>varav</i>	
Omfattande stat	16	Begränsad stat	9
Reglerad marknad	9	Fri marknad	9
Pessimistisk syn på individen	4	Optimistisk syn på individen	5
Två eller fler värden	4	Två eller fler värden	2

Tabell 3. Regeringens propositioner 1990/91 tolkat utifrån analyschemats synsätt

Av propositionerna från 1990/91 och de som bedömts som positiv frihet har närapå hälften värderats genom synsättet av en omfattande stat (16 av 33). Där efter följer propositioner av synsättet reglerad marknad (9 av 33). Av de 25 propositioner av negativ frihet som hittats har lika många propositioner som grundas i idéer av begränsad stat (9 av 25) som av fri marknad (9 av 25) hittats. Värt att notera är även att fem propositioner med en optimistisk syn på individen som grund har noterats.

4.3 2005/06 års propositioner

Av de 100 propositioner som analyserats för arbetsåret 2005/06 har 40 bedömts positiv frihet och 15 som negativ frihet. Åtta stycken propositioner har innehållit värden av både positiv frihet och negativ frihet. Vidare har 37 förslag inte varit tolkningsbara för undersökningen i fråga.

⁷³ Prop. 1990/91:75

Regeringens propositioner 2005/06

Positiv frihet	40
Negativ frihet	15
Positiv och negativ frihet	8
Ej tolkningsbara	37
<i>Summa</i>	<i>100</i>

Tabell 4. Regeringens propositioner 2005/06

De 40 propositioner som bedömts som positiv frihet handlar som i tidigare undersökta år om bland annat skärpta skatteregler.⁷⁴ Vi återfinner även regleringar som syftar att värna om miljön⁷⁵, stöd till jämställdhetsarbete⁷⁶ samt förslag att stärka konsumentskyddet.⁷⁷

En proposition som berör positiv och negativ frihet på ett traditionellt vis är Prop. 2005/06:113 om skärpt kontroll av vapen och skärpta vapenregler. Bland annat föreslås en skräpning av reglerna kring korttidsutlåning av vapen samt att läkare ska bli skyldig att rapportera om en individ av fysiska skäl inte längre är duglig att bära vapen.⁷⁸ Vapenreglering och framförallt stärkt vapenreglering utförs av en omfattande stat. Staten hindrar individen från att fritt bära vapen (inskränkning av den negativa friheten) vidare ingår den tänkta regleringen ett större statligt system som skyddar individen från sig själv (positiv frihet), i detta fall mot en destruktiv vapen användning som hade kunnat hindra individen från att uppfylla sina mål.

⁷⁴ Prop. 2005/06:130

⁷⁵ Prop. 2005/06:16

⁷⁶ Prop. 2005/06:4

⁷⁷ Prop. 2005/06:105

⁷⁸ Prop. 2005/06:1113

Av de 15 propositioner med idéer som bedömts grunda sig i negativ frihet finns förslag som förenklade skatteregler både för till exempel fåmans företag⁷⁹ och även för internationell handel.⁸⁰ Vi ser förslag som enkelt uttryckt är till förmån för både mindre och större företagsverksamhet i Sverige.⁸¹ Dessa bedöms generellt som fri marknad eller begränsad stat.

Vad beträffar materialet för 2005/06 är de propositioner som värderats som både positiv och negativ frihet särskilt intressanta. Åtta stycken har förslag har baserats på värden av både positiv och negativ frihet. Ett exempel är ett förslag som bland annat syftar att införa en skatt på yrkesmässig förbränning av hushållsavfall men som samtidigt innehåller förslag om skattelättnader vid bland annat kraftvärmeproduktion.⁸² Införandet av ny skatt samt skattelättnader utgör i detta sammanhang företeelser som kan tolkas som både positiv och negativ frihet.

Ett annat exempel är proposition 2005/06:70 där man föreslår lagändringar som krävs för att genomföra EG-direktiv inom läkemedelsområdet och som i huvudsak har som syfte att utveckla den gemensamma marknaden. För att genomföra detta direktiv behövs marknaden både öppnas och regleras.⁸³ Förslaget grundas således på ett förslag som grundas på både en fri marknad och en reglerad marknad, negativ frihet och positiv frihet.

Ett tredje bra exempel utgörs av proposition 2005/06:64 som behandlar genetisk integritet som syftar att införa en helt ny lagstiftning. I propositionen föreslås att: *"ingen utan stöd i lag skall få ställa som villkor för ett avtal att den andra parten genomgår en genetisk undersökning eller*

⁷⁹ Prop. 2005/06:40

⁸⁰ Prop. 2005/06:15

⁸¹ Prop. 2005/06:121 och Prop. 2005/06:116

⁸² 2005/06:125

⁸³ 2005/06:70

lämnar genetisk information om sig själv. Vidare skall gälla att ingen utan stöd i lag i samband med avtal får efterforska eller använda genetisk information om den andre. Det föreslås också förbud mot att olovligen bereda sig tillgång till genetisk information om någon annan.”⁸⁴

Lagen syftar således till för att skydda den personliga integriteten och individen, dels gentemot andra individer och företag (till exempel försäkringsbolag) men även i förhållande till sjukvården, landstinget och i förlängningen staten själv. I detta sammanhang, som representant för staten, vill den socialdemokratiska regeringen alltså fransäga sig makt och inflytande. Använda den positiva friheten för att skydda individens negativa friheter. Den omfattande staten har medel att i fransäga sig makt. Här finns således inslag som kan tolkas som både positiv och negativ frihet.

Regeringens propositioner 2005/06

Positiv frihet	40	Negativ frihet	15
<i>varav</i>		<i>varav</i>	
Omfattande stat	19	Begränsad stat	7
Reglerad marknad	8	Fri marknad	7
Pessimistisk syn på individen	6	Optimistisk syn på individen	1
Två eller fler värden	7	Två eller fler värden	0

Tabell 5. Regeringens propositioner 2005/06 tolkat utifrån analyschemats synsätt

19 av de 40 propositionerna som betraktats stå för positiv frihet har också bedömts utgå från ”den omfattande staten” som ideologisk grund, dvs.

⁸⁴ Prop. 2005/06:64

närmare hälften av förslagen. En ”reglerad marknad” som synsätt har bedömts vara fallet i 8 av de 40 fallen. Av de propositioner som ansetts präglade av ”negativ frihet” bygger sju propositioner på idéer om en begränsad stat, och lika många förefaller svara mot idén om en ”fri marknad”. En proposition har bedömts bygga på en optimistisk syn på individen.

4.4 Sammanställning av 1974, 1990/91 och 2005/06

När resultatet för de olika arbetsåren ställs bredvid varandra ser man att värdet positiv frihet står starkt genom alla tre historiska nedslag (se diagram 1 på nästa sida). Att den positiva friheten skulle försvinna helt från det socialdemokratiska partiets ideologi var heller inget som man kunde förvänta sig. Men inom ramen för denna undersökning ses ändå en anmärkningsvärd förändring och den äger rum i fråga 1990/91. Här går värdet för den positiva friheten ned med åtta mätenheter för att vid nästa mätpunkt, 2005/06, åter ligga på ungefär samma nivå som 1974.

Undersökningen av den negativa friheten visar en omvänd kurva. Arbetsåret 1990/91 har tio mätenheter mer än både 1974 och 2005/06. Intresseväckande är även den ökning av propositioner innehållande värden av både positiv och negativ frihet som kunnat noteras för arbetsåret 2005/06. Antalet har stigit från tre respektive två de tidigare åren, till åtta stycken propositioner 2005/06.

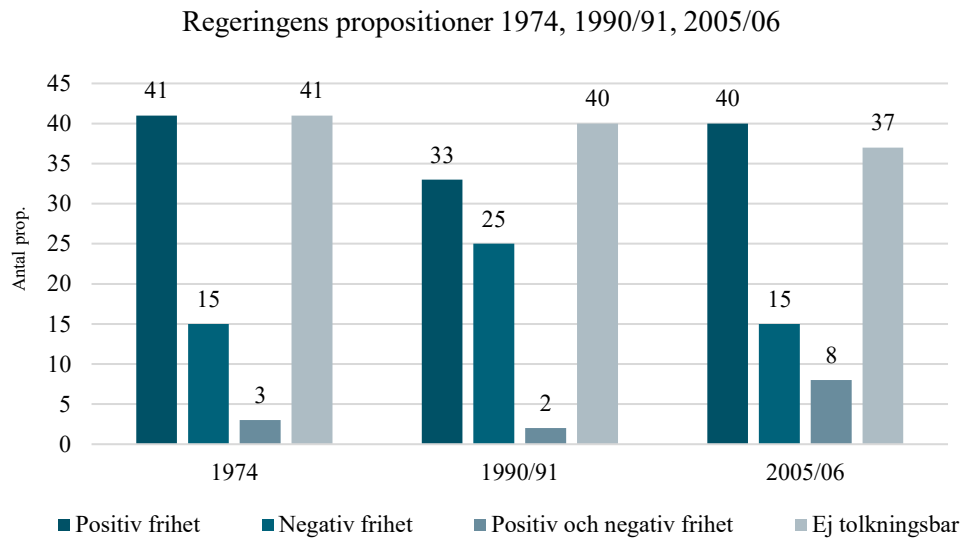

Diagram 1. Sammanställning av regeringens propositioner 1974, 1990/91, 2005/06

De propositioner som varken gått att tolka i den ena eller i den andra riktningen förefaller i huvudsak hänga samman med lagtekniska förslag som alla regeringar tvingas ta ställningen till och som i detta sammanhang är att betrakta som formalia. Det kan exempelvis röra sig om förvaltnings- och myndighetsfrågor, följdlagsändringar och redaktionella författningsjusteringar. Detta kan bero på att regeringen som funktion, oavsett partipolitiskt styre, har att hantera en mängd rent praktiska förändringar.

Vid en närmare granskning av de propositioner som bedömts att vara präglade av positiv frihet vid de tre historiska mätpunkterna framträder intressanta och tydliga tendenser i fördelningen av de synsätt som legat till grund för bedömningarna (se diagram 2 på nästa sida). Särskilt tydlig blir bilden av hur reglerad marknad minskar i betydelse som kriterium för om en proportion ska anses spegla positiv frihet för varje mättillfälle. Detta trots att antalet propositioner som kan anses utmärkas av positiv frihet ökat i antal från 33 till 40 från 1990/91 till 2005/06.

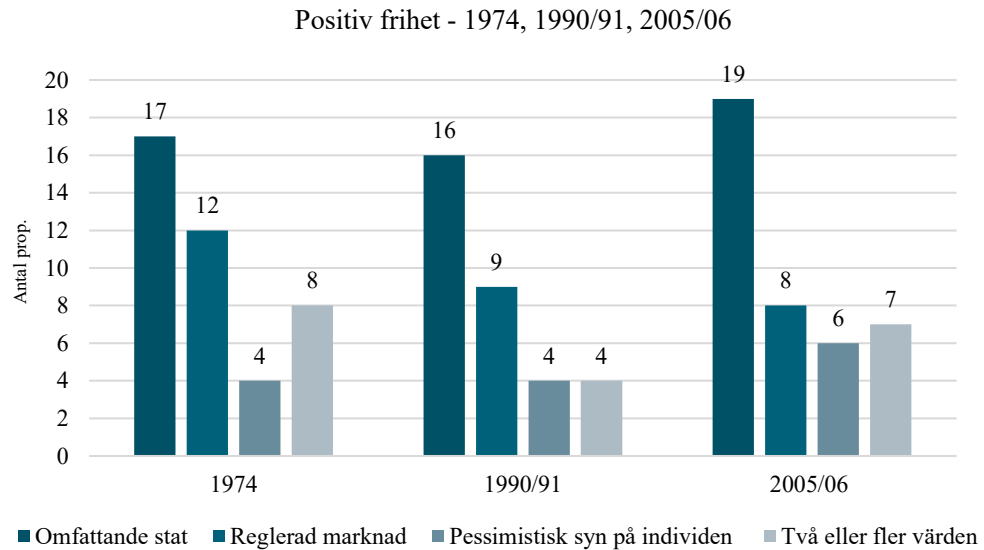

Diagram 2. Sammanställning positiv frihet 1974, 1990/91, 2005/06

Av de propositioner som tolkats stå för negativ frihet visar en närmare granskning hur synsättet begränsad stat får en mer betydande roll i värderingsarbetet för två senare mätpunkterna 1990/91 och 2005/06 (se diagram 3 på nästa sida). Tvärt emot vad man skulle kunna förvänta sig står den motsatta kategorin omfattande stat dock inte för motsvarande minskning. I stället har denna haft en jämn och betydande ställning vid samtliga mättillfällen. Således tycks synsätten omfattande stat och begränsad stat inte vara beroende av varandras utveckling utan kan existera på olika villkor i samma politiska kontext.

Det synsätt som varit konstant framstående genom alla historiska nedslag är den fria marknaden. Sammantaget tycks omfattande stat vara det synsätt som är viktigaste för den positiva friheten och den fria marknaden det som är viktigast för den negativa friheten.

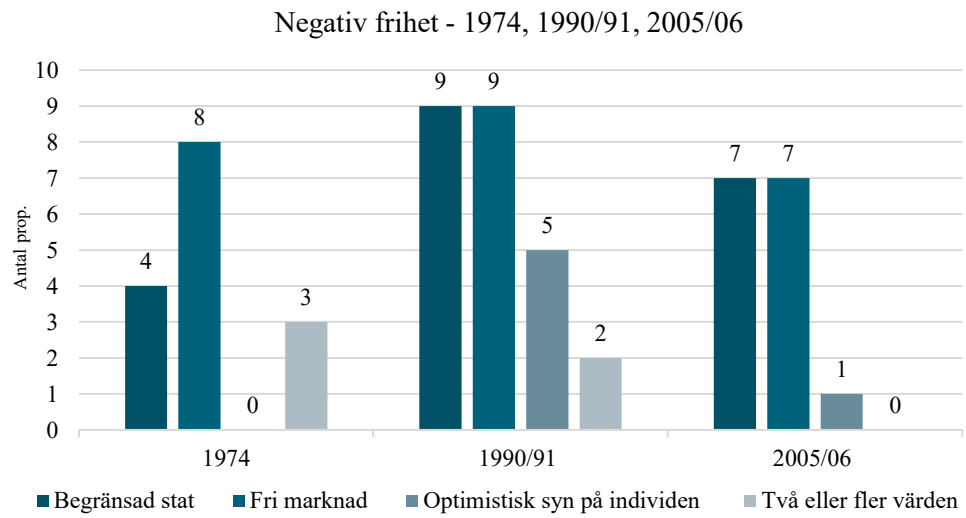

Diagram 3. Sammanställning negativ frihet 1974, 1990/91, 2005/06

5 Slutsatser

Syftet med uppsatsen var att med utgångspunkt i teorierna positiv och negativ frihet undersöka ideologiska förändringar i det svenska socialdemokratiska arbetarpartiets politik. Sammanlagt har 300 propositioner analyserats och resultatet pekar på att socialdemokraternas politik i avseende till partiets syn på frihet har förändrats på olika sätt.

Snarare än att följa en rätlinjig och konsekvent utveckling har det visat sig att partiets inställning till frihetsbegreppet (sett utifrån den politik som man faktiskt fört) har varit föränderlig och komplex. Med utgångspunkt i de tre historiska nedslag som gjorts ser man hur positiv frihet som idégrund för propositionerna minskar 1990/91 jämfört med 1974, men ökar sedan igen 2005/06. Detta följs av en motsatt utveckling för den negativa friheten, som först ökar i antal men sedan sjunker till tidigare nivåer. För socialdemokratin kan frihetssynen således ses som en flexibel och föränderlig del av politiken och inte en idé som stadigt rör sig i en bestämd riktning.

Om man ytterligare närmar sig undersökningen för arbetsåret 2005/06 och den tillbakagång av negativ frihet som det kommer till uttryck i antalet propositioner, ser man dock att sammansättningen av faktorer och kriterier är annorlunda än tidigare. Dels har vi fler propositioner som värderats som både positiv och negativ frihet än tidigare, dels framgår att synsättet reglerad marknad, som grund för propositionerna av positiv frihet, minskar – en minskning som sker trots att värdet positiv frihet ökar detta år. Detta visar ytterligare på komplexiteten inom ramen för den politiska frihetssynen. Vad kan man då säga om partiets ideologiska riktning utifrån detta?

Det är onekligen så att synsätt som är uttryck för viktiga liberala värden kan öka, minska och samexistera med klassiska socialdemokratiska värden i den

framförda socialdemokratiska politiken. På så vis går det att hävda att socialdemokratin har blivit mer liberal och gett vika för ideologiska förändringar. Samtidigt kan man också hävda att denna förändring är möjlig och försvarbar inom ramen för socialdemokratin som ideologi, vilket man inte minst kan se i de propositioner som har sin grund i den negativa frihetssynen men också i de många förslag som bygger på både positiv och negativ frihet.

5.1 Avslutande diskussion

Socialdemokratin dilemma är att man är beroende av samhällets socioekonomiskt svaga grupper som väljarbas samtidigt som partiets politik syftar till att förbättra deras villkor och därmed göra dem mindre beroende av partiets omsorg. Med en krympande arbetarklass kommer också ett krympande arbetarparti. Går det då rent av att hävda att den socialdemokratiska politiken är självdestruktiv till sin natur?

Oavsett om man svarar ja eller nej på denna fråga så tvingar omvärlden och samhällsutvecklingen uppenbarligen partiet att förändra sig för att bestå. Och kanske är det så att det är socialdemokratin reformistiska anda som gör denna förändring möjlig. Att historiskt ha haft, och i framtiden bejaka, en reformistisk inställning till förändring öppnar upp för ett slags ideologiskt svängrum. Att alla de förändringar som sker är möjliga inom ramen för socialdemokratin som ideologi. Ett tydligt exempel på hur socialdemokratin har utnyttjat detta svängrum är förstås deras syn på marknaden. Eftersom marknaden i sin mest "fria" form är en utopi är det graden av reglering som utgör politikens utrymme. Undersökningen visar att socialdemokratin glidit på denna skala, möjligen som ett led i att återvinna viktiga väljargrupper.

Kanske är det som Tony Blair menade när han skrev brevet till Isaiah Berlin; bara för att socialismen inte ser ut som den en gång gjort betyder inte det att vänsterpolitiken är borta, utan att den endast tagit annan form.⁸⁵

Undersökningen visar hur denna omformning bland annat manifesterat sig i partiets förhållande till frihetsbegreppet och hur både den negativa friheten och den positiva friheten tycks kunna rymmas inom samma ”politiska kropp”.⁸⁶ Detta har kommit till uttryck i propositioner där den positiva friheten inskränker på den negativa friheten, men även i förslag där dessa motpoler tycks samexistera. Det saknas heller inte exempel på propositioner där positiv frihet använts som försvar för den negativa friheten.

5.2 Slutord

Varför behövdes denna undersökning göras just utifrån positiv och negativ frihet? Föreliggande arbete har tillämpat en metod där ett fåtal faktorer isolerats och fungerat som indikationer på ideologisk förändring inom det socialdemokratiska partiet. Av särskild betydelse har synen på frihet varit genom begreppen negativ och positiv frihet. Frihetsbegreppet har bedömts vara en central aspekt av partiernas ideologi. En alternativ väg att gå hade varit att utgå från en mer komplex bild av det klassiska motsatsparet liberalism kontra socialism. Riskerna hade dock varit att resultatet blivit för sammansatt och därför svåröverskådligt. Fördelen med föreliggande modell är att den är lätt att tillämpa över tid och har därför blottlagt intressanta trender. Dessa kan senare ligga till grund för hypoteser och fördjupande studier. Genom att öka antalet mätpunkter uppnår man exempelvis en mer nyanserad bild av förändringarna. Ingenting hindrar

⁸⁵ Blair (1997). *A Letter from Tony Blair*.

⁸⁶ Hansson (1989). *Om frihet, jämlikhet, broderskap*. s.77ff.

heller att metoden byggs ut med fler mätenheter.

Redan utifrån föreliggande resultat finns det dock skäl att analysera de bakomliggande orsakerna till de trender som materialet blottlagt.

Vidare vore det angeläget att tillämpa modellen i en utbyggd och mer ambitiös studie som också omfattar övriga partier samt de speciella koalitionsituationer som är vanliga idag.

Referenser

- AB (2018). "Mer liberalism räddar inte ditt parti, Löfven", *Aftonbladet*, publicerad den 22 september och tillgänglig via:
<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/L0EXnJ/mer-liberalism-raddar-inte-ditt-parti-lofven>
- Andersson, Jenny (2009). *När framtiden redan hänt. Socialdemokratin och folkhemsnostalgin*. Stockholm: Ordfront.
- Beckman, Ludvig (2005). *Grundbok i idéanalys. Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus.
- Bergström, Göran och Boréus, Kristina (2008). *Textens Mening och Makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Berlin, Isaiah (1969). "Two Concepts of Liberty" in *Four Essays On Liberty*. Oxford England: Oxford University Press.
- Blair, Tony (1997). *A letter from Tony Blair*. Tillgänglig via:
<http://berlin.wolf.ox.ac.uk/letterstoberlin.html>
- Carlsson, Ingvar & Lindgren, Anne-Marie (1996). *Vad är socialdemokrati?* Stockholm: Socialdemokraterna.
- Carter, Ian (2006). "Positive and Negative Liberty", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta (ed.). Fall 2016 Edition. Tillgänglig via:
<https://plato.stanford.edu/entries/liberty-positive-negative/>
- Dixon, Keith (1986). *Freedom and Equality. The moral basis of democratic socialism*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Ejvegård, Rolf (2009). *Vetenskaplig metod*. 4:e uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena (2012). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4:e uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Fox Piven, Frances (1989). *Labor Parties in Postindustrial Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1999). *Tredje Vägen. Om Förnyelsen av Socialdemokratin*. Stockholm: Atlas.
- GP (2019). "Trägårdh: Socialdemokraterna har övergivit sin berättelse", *Göteborgsposten*, publicerad den 5 augusti och tillgänglig via:
<https://www.gp.se/ledare/tr%C3%A4g%C3%A5rdh-socialdemokraterna-har-%C3%B6vergivit-sin-ber%C3%A4ttelse-1.7501026>
- Hansson, Sven Ove (1989). *Om frihet, jämlikhet och broderskap! Tre nyckelord till den politiska filosofin*. Stockholm: Tidens förlag.

Harkin, James (2005). "Negative v positive liberty", *The Guardian*, publicerad den 17 december och tillgänglig via:
<https://www.theguardian.com/politics/2005/dec/17/labour.uk>

Heywood, Andrew (2012). *Political Ideologies. An Introduction*. 5:e uppl. New York: Palgrave Macmillan.

Ignatieff, Michael (1998). "Neither to the left nor the right", *The Independent*, publicerad den 8 december och tillgänglig via: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/neither-to-the-left-nor-to-the-right-1189974.html>

Lindvall, Johannes, Bäck, Hanna, Dahlström, Carl, Naurin, Elin & Teorell, Jan (2017). *Samverkan och strid i den parlamentariska demokratin*. SNS Demokratirapport 2017. Stockholm: SNS.

Nozick, Robert (1974). *Anarki, stat och utopi*. 2:a uppl. Stockholm: Timbro [2001, övers. Eklöf, Margareta].

Prop. 1974:11 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt*

Prop. 1974:12 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till enhetliga regler om rätt till sjukpenning vid vård i vårdanstalt för alkoholmissbrukare m.m.*

Prop. 1974:21 *Kungl. Maj:ts proposition angående rörlig kredit till clearing för oljeprodukter*

Prop. 1974:61 *Kungl. Maj:ts proposition angående stöd till intensifierad skogsvård i norra Sverige, m.m.*

Prop. 1974:81 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lagstiftning om rätt att döda annans hund, m.m.*

Prop. 1974:83 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vattenlagen (1918:523), m.m.*

Prop. 1974:97 *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ersättning vid frihetsinskränkning*

Prop. 1974:110 *Kungl. Maj:ts proposition angående vissa varvsfrågor*

Prop. 1990/91:2 *om ombildning av Nordkalottens AMU center till stiftelse*

Prop. 1990/91:17 *om tillfällig försäljning*

Prop. 1990/91:26 *om ändring i lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag*

Prop. 1990/91:27 *om vissa lagstiftningsåtgärder till följd av beslutet om ny regional statlig förvaltning*

Prop. 1990/91:32 *om fastighetsdomstolar, m.m.*

Prop. 1990/91:37 *om vägtrafikskatten för utländska fordon, m.m.*

- Prop. 1990/91:44 *om ytterligare försöksverksamhet för förnyelse av den offentliga sektorn*
- Prop. 1990/91:54 *om kvarvarande frågor i reformeringen av inkomst- och företagsbeskattningen, m.m.*
- Prop. 1990/91:56 *om tillfällig höjning av fastighetsskatten, m.m.*
- Prop. 1990/91:71 *om lag om vissa dryckesförpackningar*
- Prop. 1990/91:75 *om importrutiner i ett datoriserat tullförfarande, m.m.*
- Prop. 1990/91:81 *om filmstöd*
- Prop. 1990/91:82 *om folkbildning*
- Prop. 1990/91:83 *om försäljning av statens aktier i Svenska Petroleum Exploration AB, m.m.*
- Prop. 1990/91:99 *om stödet till jordbruket och livsmedelsindustrin i norra Sverige, m.m.*
- Prop. 1990/91:106 *om kontobaserat penningmarknadssystem*
- Prop. 1990/91:115 *om vissa skollagsfrågor m.m.*
- Prop. 2005/06:4 *Statligt stöd för kvinnors organisering*
- Prop. 2005/06:15 *Ändring i dubbelbeskattningsavtalet mellan Sverige och Amerikas förenta stater*
- Prop. 2005/06:16 *Skyldighet att tillhandahålla förnybara drivmedel*
- Prop. 2005/06:40 *Reformerade beskattningsregler för ägare i fåmansföretag*
- Prop. 2005/06:64 *Genetisk integritet m.m.*
- Prop. 2005/06:70 *Ändringar i läkemedelslagstiftningen m.m.*
- Prop. 2005/06:105 *Trygga konsumenter som handlar hållbart - Konsumentpolitikens mål och inriktning*
- Prop. 2005/06:116 *Förenklade redovisningsregler, m.m.*
- Prop. 2005/06:121 *Förlängning av övergångstiden för vissa finansieringsföretag*
- Prop. 2005/06:125 *Beskattning av visst hushållsavfall som förbränns, m.m.*
- Prop. 2005/06:130 *Omvänd skattskyldighet för mervärdesskatt inom byggsektorn*
- Socialdemokraterna (1975). *Det Socialdemokratiska Arbetarpartiets partiprogram från år 1975*. Tillgänglig via:
<https://www.arbark.se/sv/2011/12/socialdemokraternas-partiprogram/>

Socialdemokraterna (2013). *Det Socialdemokratiska Arbetarpartiets partiprogram från år 2013*. Tillgänglig via: <https://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Partiprogram-och-riktlinjer/>

SvD (2004). "Vart tog ansvaret vägen", *Svenska Dagbladet*, publicerad den 28 oktober och tillgänglig via: <https://www.svd.se/vart-tog-ansvaret-vagen>

SvD (2019). "Andersson och Löfven girar mer åt höger än Reinfeldt", *Svenska Dagbladet*, publicerad den 11 januari och tillgänglig via: <https://www.svd.se/andersson-och-lofven-girar-mer-hoger-an-reinfeldt>

Swift, Adam (2014). *Political Philosophy*. 3:e uppl. Cambridge: Polity Press.

Sørensen, Georg (2004). *The Transformation of the State. Beyond the Myth of Retreat*. New York: Palgrave Macmillan.